

АНОТАЦІЯ

Дубляк О.О. Методика формування монологічної компетентності молодших школярів засобами медіаосвіти – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 014 Середня освіта (за предметними спеціалізаціями). Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, Міністерство освіти і науки України. – Івано-Франківськ, 2025.

Дисертацію присвячено проблемі формування монологічної компетентності молодших школярів засобами медіаосвіти.

Актуальність дослідження визначається потребою у стимулюванні мовленнєвого та комунікативного розвитку учнів початкових класів. У цьому зв'язку основна мета початкової мовної освіти набуває особливої важливості, адже вона спрямована на формування всебічно розвиненої особистості, здатної ефективно володіти комунікативними навичками в різноманітних сферах і видах мовленнєвої діяльності.

Основні концептуальні підвалини удосконалення сучасної початкової освіти, зокрема формування монологічного мовлення, базуються на законодавчих та нормативних документах (Закон України «Про вищу освіту», Концепція «Нова українська школа», Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти, Державні стандарти початкової, базової і повної середньої освіти). Доцільність формування медіаграмотності учнів початкової школи обґрунтована в Концепції впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція).

Стратегія підвищення рівня національної освіти, впровадження її компетентнісної парадигми та швидкий розвиток інформаційного суспільства зумовлюють необхідність модернізації освітнього процесу із використанням медіаосвітніх засобів. Це спрямовано на формування успішного мовця, а також на розвиток і саморозвиток учнів, які володіють глибокими знаннями, розвиненими комунікативними та творчими навичками.

Сучасний підхід до мовної підготовки учнів початкової школи вирізняється різноманіттям навчальних проєктів, зокрема спрямованих на розвиток монологічного мовлення. Це включає формування елементарних навичок комунікативної поведінки через виховання мовної особистості, яка впевнено оперує лінгвістичними знаннями та вміє створювати власні висловлювання різних типів, стилів і жанрів. Використання медіаосвітніх технологій на уроках української мови для розвитку монологічної компетентності сприяє активізації пізнавальної діяльності учнів, підвищує їхню зацікавленість у навчанні та забезпечує високий рівень мовленнєво-комунікативного спілкування.

В умовах сьогодення процеси глобалізації та масштабної інформатизації визначаються нові пріоритети у навчанні особистості. Сучасна людина повинна вміти знаходити та оперувати інформацією. Медіа відіграє важливу роль, як інструмент інформаційної культури, адже впливає на світогляд, потреби та загалом стиль життя особистості. Значно оптимізують процес навчання української мови, зокрема розвитку монологічного мовлення молодшого школяра, засобами медіасвіти, застосування яких посилює мотивацію, активізує пізнавальну діяльність учнів, дозволяє покращити активність та ефективність мовної освіти.

У дисертаційному дослідженні представлено теоретичне узагальнення й запропоновано новий підхід до вирішення наукової проблеми, що полягає в розробці та науковому обґрунтуванні педагогічних умов, моделі, змісту й методики формування монологічної компетентності молодших школярів засобами медіаосвіти. Розкрито сутність і структуру феномена «формування монологічної компетентності молодших школярів засобами медіаосвіти»; уточнено зміст понять: «компетентність», «монологічне мовлення», «монологічна компетентність», «медіаосвіта».

Оцінка рівня сформованості монологічної компетентності молодших школярів засобами медіаосвіти визначалася за такими критеріями: *структурно-композиційний* (показники: уміння будувати різні типи монологу (розповідь, опис, міркування); уміння будувати монологічне висловлювання за чіткою структурою, виділяючи основні елементи; уміння створювати прості медіапродукти);

комунікативно-продуктивний (показники: уміння будувати монологічні висловлювання на основі медіатекстів; уміння будувати монологічне висловлювання з опорою на медіаматеріали; уміння використовувати виражальні засоби мовлення); *комунікативно-креативний* (показники: уміння будувати творчі монологічні висловлювання різних типів за створеними медіапродуктами; уміння створювати власні медіатексти за змістом коміксів; уміння створювати монологічні висловлювання з урахуванням ситуації спілкування).

Відповідно до критеріїв і показників схарактеризовано рівні сформованості монологічної компетентності молодших школярів засобами медіаосвіти: високий, достатній, задовільний, низький.

Визначено й науково обґрунтовано педагогічні умови формування монологічної компетентності молодших школярів засобами медіаосвіти (наявність позитивних емоційних стимулів у формуванні монологічної компетентності засобами медіаосвіти; залучення учнів до активної мовленнєвої діяльності монологічного спрямування; створення медіасередовища для формування монологічної компетентності в початковій школі).

Методологічною основою проблеми формування монологічної компетентності молодших школярів засобами медіаосвіти було визначено компетентнісний, особистісно орієнтований і комунікативно-діяльнісний підходи.

У рамках проведеного дослідження компетентнісний підхід був спрямований на формування та розвиток монологічного мовлення учнів початкової школи через комунікативну взаємодію між учителем і учнями, а також між самими учнями. Компетентність розглядається як інтегрована особистісна характеристика, що забезпечує здатність ефективно застосовувати набуті знання, уміння та навички в мовленнєво-комунікативній діяльності. Така компетентність формується як результат засвоєння молодшими школярами різних видів компетенцій, зокрема мовленнєвої, комунікативної та монологічної.

Особистісно орієнтований підхід у розвитку монологічного мовлення молодших школярів базується на врахуванні рівня їхніх розумових здібностей,

індивідуальних характеристик, особливостей об'єкта навчання (мовленнєва діяльність учнів) та суб'єкта цієї діяльності (сам учень).

Комунікативно-діяльнісний підхід у формуванні монологічної компетентності молодших школярів засобами медіаосвіти розуміємо як цілеспрямований процес, що базується на розвитку всіх видів мовленнєвої діяльності, стимулюванні мотивації до навчання, визначенні змісту освіти відповідно до поставлених цілей, а також створенні системи вправ і мовленнєвих ситуацій. На цій основі формується практичне володіння мовленням. Такий підхід до вивчення мови сприяє усвідомленню учнями її комунікативної функції.

Використання комунікативно-діялісного підходу у формуванні монологічного мовлення молодших школярів зосереджується на відомих чотирьох етапах мовленнєвої діяльності (орієнтування, планування, висловлювання, контроль і корекція висловлювання), які гармонійно поєднуються з класичним підходом до розвитку мовленнєвих навичок учнів.

У дослідженні розроблено й експериментально апробовано модель і методику формування монологічної компетентності молодших школярів засобами медіаосвіти. Експериментальна модель реалізовувалася поетапно (комунікативно-збагачувального комунікативно-діялісний і комунікативно-творчий етапи), на яких впроваджувалися певні педагогічні умови.

Метою першого – комунікативно-збагачувального – етапу було ознайомлення учнів із різними типами монологу (розповідь, опис, міркування) та його структурними елементами (зачин, основна частина та кінцівка). На цьому етапі учні могли тренуватися в уміннях будувати монологічні висловлювання з дотриманням його структури; складати монолог за планом, з опорою на медіаматеріали; добирали до монологічних висловлювань заголовки.

На другому – комунікативно-діялісному – етапі стимулювали учнів до побудови монологічного висловлювання на основі медіатекстів та з опорою на медіаматеріали. На цьому етапі в учнів формували уміння використовувати засоби міжфразового зв'язку, що сприяли забезпеченню загального композиційного

ілюстрування певного типу мовлення. Важливою була робота з медіаматеріалами на основі якої учні будували тексти різних типів.

Третій – комунікативно-творчий – етап передбачав самостійне використання учнями різних типів монологу у власному усному мовленні. На цьому етапі передбачалося залучення учнів до активної мовленнєвої діяльності монологічного спрямування із використанням медіапродуктів, самостійне складання учнями монологів за створеними медіапродуктами.

Практичне значення дослідження полягає в розробленні та впровадженні методики формування монологічної компетентності молодших школярів засобами медіаосвіти; розробку системи мовленнєвих вправ і ситуацій, експериментальних занять, спрямованих на формування монологічної компетентності; укладанні переліків інформаційних ресурсів, спрямованих на формування монологічної компетентності.

Матеріали дисертаційної роботи можуть знайти практичне застосування у освітньому процесі початкової школи, а також під час викладання фахових методик і гуманітарних дисциплін на факультетах початкового навчання у закладах вищої освіти та в інститутах післядипломної освіти.

Результативність розробленої методики формування монологічної компетентності молодших школярів засобами медіаосвіти теоретично обґрунтована та практично підтверджена, результати її ефективності проаналізовано за допомогою статистичних методів обробки даних.

З'ясовано, що впровадження запропонованої моделі та методики формування монологічної компетентності молодших школярів засобами медіаосвіти з урахуванням визначених педагогічних умов позитивно вплинуло на ефективність цього процесу. Результати прикінцевого етапу експерименту засвідчили значні позитивні зміни у рівнях сформованості монологічної компетентності учнів експериментальної групи завдяки використанню засобів медіаосвіти.

Ключові слова: монологічне мовлення, монологічна компетентність, педагогічні умови, експериментальна методика, медіаграмотність, медіаосвіта, медіакомпетентність, медіакультура.

ABSTRACT

Dubliak O.O. Methodology for forming monological competence of younger schoolchildren by means of media education – Qualification scientific work in the form of a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 014 Secondary Education (by subject specializations). Vasyl Stefanyk Carpathian National University, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Ivano-Frankivsk, 2025.

The dissertation is devoted to the problem of forming monological competence of junior schoolchildren by means of media education.

The relevance of the study is due to the need to ensure the activation of speech and communicative development of primary school students. In this context, the goal of primary language education is relevant - the formation of a comprehensively developed personality who possesses communicative skills in various spheres and types of speech activity.

The main conceptual foundations of improving modern primary education, in particular the formation of monologue speech, are based on legislative and regulatory documents (the Law of Ukraine "On Higher Education", the Concept "New Ukrainian School", the Pan-European Recommendations on Language Education, State Standards of Primary, Basic and Complete Secondary Education). The feasibility of forming media literacy of primary school students is substantiated in the Concept of the Implementation of Media Education in Ukraine (new edition).

The strategy of improving the quality of national education, the implementation of its competency paradigm, the dynamic progress of the information society actualize the problem of modernization of the educational process with the use of media education tools, aimed at the formation of a successful speaker, the development and self-development of a student who possesses a system of knowledge, developed communicative and creative abilities.

The modern concept of language training for primary school students is characterized by a variety of educational projects, including the formation of monologue

speech, which projects the production of elementary skills of communicative behavior on the principles of educating a linguistic personality, who has impeccable linguistic knowledge, the ability to create their own statements of different types, styles and genres of speech. The active involvement of media educational technologies in Ukrainian language lessons to form monological competence activates the process of students' cognitive activity, strengthens their motivation for learning, and ensures the proper level of speech and communicative communication.

In today's conditions, the processes of globalization and large-scale informatization are defining new priorities in the education of the individual. A modern person must be able to find and operate with information. The media plays an important role as a tool of information culture, as it influences the worldview, needs and overall lifestyle of the individual. Significantly optimize the process of learning the Ukrainian language, in particular the development of monologue speech of a younger student, using media literacy tools, the use of which strengthens motivation, activates students' cognitive activity, and allows increasing the activity and effectiveness of language education.

The dissertation research presents a theoretical generalization and a new solution to the scientific problem, which is manifested in the development and scientific substantiation of pedagogical conditions, models, content and methods for forming monological competence of younger schoolchildren using media education. The essence and structure of the phenomenon of “formation of monological competence of junior schoolchildren by means of media education” is revealed; the content of the concepts: “competence”, “monological speech”, “monological competence”, “media education” is clarified.

The assessment of the level of formation of monological competence of younger schoolchildren by means of media education was determined by the following criteria: structural and compositional (indicators: the ability to build different types of monologue (narration, description, reasoning); the ability to build a monological statement according to a clear structure, highlighting the main elements; ability to create simple media products); communicative-productive (indicators: ability to build monologues based on media texts; ability to build monologues based on media materials; ability to use

expressive means of speech); communicative-creative (indicators: the ability to build creative monologues of various types based on created media products; the ability to create one's own media texts based on the content of comics; the ability to create monologues taking into account the communication situation).

According to the criteria and indicators, the levels of formation of monological competence of younger schoolchildren through media education are characterized: high, sufficient, satisfactory, low.

The pedagogical conditions for the formation of monological competence of younger schoolchildren through media education have been determined and scientifically substantiated (the presence of positive emotional stimuli in the formation of monological competence through media education; involving students in active speech activities of a monological nature; creating a media environment for the formation of monological competence in primary school).

The methodological basis of the problem of forming monological competence of younger schoolchildren through media education was determined to be the competency-based, personality-oriented, and communicative-activity approaches. In the context of the initiated research, the competency-based approach was aimed at developing monologue speech of primary school students in the process of communicative interaction "teacher-student" and "student-student". We interpret competence as an integrated personal characteristic that determines the ability to implement acquired knowledge, skills, and abilities in speech and communicative activity and is acquired as a result of the assimilation by younger schoolchildren of various types of competences (speech, communicative, monological).

A personally oriented approach to the development of monologue speech of a younger schoolchild consists in taking into account the level of students' mental abilities, their individual characteristics, the object of learning (speech activity of schoolchildren) and the subject of speech activity (student).

We understand the communicative-activity approach in the formation of monological competence of younger schoolchildren through media education as a purposeful process, the basis of which is the development of all types of speech activity,

ensuring motivation for educational activity; determining the content of learning in accordance with the goal, developing a system of exercises, speech situations and, on this basis, developing practical speech skills. The outlined approach to language learning ensures that students understand the communicative function of language.

The use of a communicative-activity approach in the formation of monologue speech of younger schoolchildren involves focusing on the known four phases of speech actions (orientation, planning, expression, control and correction of expression), which is combined with the traditional approach to the development of students' speech.

The study developed and experimentally tested a model and methodology for the formation of multi-disciplinary competence of younger schoolchildren using media education. The experimental model was implemented in stages (communicative-enriching, communicative-activity and communicative-creative stages), during which certain pedagogical conditions were introduced.

The goal of the first - communicative and enriching - stage was to familiarize students with different types of monologue (narration, description, reasoning) and its structural elements (beginning, main part, and ending). At this stage, students could practice their skills in constructing monologues while adhering to their structure; composing a monologue according to a plan, relying on media materials; and selecting headings for monologues.

At the second - communicative and activity - stage, students were stimulated to construct a monologue based on media texts and relying on media materials. At this stage, students were trained to use interphrase communication tools that helped to ensure the overall compositional illustration of a certain type of speech. Important was the work with media materials, on the basis of which students built texts of various types.

The third – communicative-creative – stage involved students' independent use of different types of monologue in their own oral speech. This stage involved students' involvement in active speech activities of a monologue nature using media products, and students' independent composition of monologues based on the created media products.

The practical significance of the study lies in the development and implementation of a methodology for forming monological competence of younger schoolchildren using

media education; a system of speech exercises and situations, experimental classes aimed at forming monological competence; compiling lists of information resources aimed at the formation of monological competence.

The materials of the dissertation can be used in the educational process of primary school, in teaching professional methods and disciplines of the humanitarian cycle at the faculties of primary education in higher education institutions and in institutes of postgraduate education.

The effectiveness of the developed methodology for forming monological competence of younger schoolchildren through media education has been theoretically substantiated and practically confirmed, verified using statistical data processing methods.

It was established that the implementation of the proposed model and methodology for forming monological competence of younger schoolchildren by means of media education with the comprehensive implementation of certain pedagogical conditions had a positive impact on the effectiveness of this process. According to the results of the final stage of the experiment, it was found that students in the experimental group experienced significant positive changes in the levels of formation of monological competence through media education.

Keywords: monologue speech, monologue competence, pedagogical conditions, experimental methodology, media literacy, media education, media competence, media culture.

Список опублікованих праць за темою дисертації

Статті у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України:

1. Струк А.В., Дубляк О.О. Формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами мультимедійних технологій. Вісник науки та освіти (Серія «Педагогіка»). Київ, 2023. № 3(9). С. 553-563.

DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-3\(9\)-553-563](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-3(9)-553-563)

URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/vno/article/view/4246>

2. Струк А.В., Дубляк О.О. Теоретичні засади формування монологічного мовлення молодших школярів. Актуальні питання у сучасній науці (Серія «Педагогіка»). Київ, 2023. Вип. № 10 (16). С. 762-770.

DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-10\(16\)-762-770](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-10(16)-762-770)

URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/6816>

3. Струк А.В., Дубляк О.О. Особливості формування комунікативної культури молодших школярів у освітньому процесі початкової школи. Науковий журнал Причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій. Інноваційна педагогіка. Одеса, 2023. Вип. 65. Т. 2. С. 40-43.

DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/65.2.7>

URL: http://innovpedagogy.od.ua/archives/2023/65/part_2/7.pdf

4. Дубляк О.О. Педагогічні умови формування монологічної компетентності молодших школярів засобами медіаосвіти. *Актуальні питання у сучасній науці*. № 10 (40). 2025. С. 1021-1029.

DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-10\(40\)-1021-1029](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-10(40)-1021-1029)

URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/index>

Матеріали і тези міжнародних та всеукраїнських конференцій:

5. Дубляк О. О. Лінгвістичні засади формування монологічного мовлення молодших школярів. Загальна та прикладна лінгвістика у колі антропоцентричних наук : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та молодих учених / за заг. ред. Н. В. Коч. Миколаїв : СПД Румянцева Г. В., 2020. С. 135-138.

6. Струк А., Дубляк О.О. Використання українського фольклору в розвитку мовлення молодших школярів початкової школи. Модернізація освітнього середовища: проблеми та перспективи в контексті євроінтеграції: збірник матеріалів Міжнародної науково практичної онлайн-конференції (Івано

Франківськ, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 19-20 травня 2022 р.). Івано-Франківськ. С. 138-141.

URL: https://drive.google.com/file/d/1FALAUQMLIC4ty-Hgf84LLO_r0-RFECU7/view?usp=sharing

7. Дубляк О.О. Формування образного мовлення молодших школярів засобами художнього слова. Освіта і формування конкурентоспроможності фахівців в умовах євроінтеграції: збірник матеріалів VII Міжнародній науково-практичній конференції (Мукачєво, Мукачівський державний університет, 26–27 жовтня 2023 р.). Мукачєво. С. 236-238. URL: <http://surl.li/movor>

8. Дубляк О.О. Розвиток зв'язного мовлення молодших школярів шляхом використання інноваційних технологій. Міжнародна науково-практична конференція Synergy of knowledge: new horizons in global scientific research. Секція: 23 Педагогіка (01-03 листопада 2023 р.). Ванкувер, Канада. С. 151-154.

URL: <https://isu-conference.com/arkhiv/synergy-of-knowledge-new-horizons-in-global-scientific-research/>

9. Дубляк О.О. Використання медіаосвітніх технологій у навчальному процесі початкової школи. Collection of Scientific Papers with the Proceedings of the 3rd International Scientific and Practical Conference «Modern Scientific Research: Theoretical and Practical Aspects» (August 25-27, 2025, Riga, Latvia). European Open Science Space, 2025. С. 138-140.

URL: <https://www.eoss-conf.com/arkhiv/modern-scientific-research-theoretical-and-practical-aspects-25-08-25/>

10. Дубляк О.О. Медіаосвіта як засіб формування монологічної компетентності молодших школярів. The 1st International scientific and practical conference «International experience in scientific research» (August 28-30, 2025) BoScience Publisher, Chicago, USA. 2025. С. 124-127.

<https://sci-conf.com.ua/i-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-international-experience-in-scientific-research-28-30-08-2025-chikago-ssha-arhiv/>